

ERIA237 Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukeminen

Riitta Viitala
Kevät 2009

Näkökulmia lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukemiseen

Psykologisesti painottunut näkökulma: keskeisiä käsitteitä

- Tavoitteena sosioemotionaalinen kehitys
- Ryhmässä:
 - tapahtuu sosialisatio
 - on sosiaalista toimintaa
 - on sos. vuorovaikutusta > sos. suhteita >
 - sosiaalinen asema
 - mitataan sosiometrisillä mittareilla

Psykologisesti painottunut näkökulma: keskeisiä käsitteitä

- Lisäksi vaikuttavat:
 - Lapsen sosiaalinen kompetenssi
 - Yksilön temperamentti
 - Vanhemman ja lapsen välinen kiintymyssuhde

Sosiologisesti (yht.kuntatieteellinen lapsuustutkimus) painottunut näkökulma: keskeisiä käsitteitä

- Tavoitteena osallistuminen sinänsä
- Lapsi sosiaalisena toimijana >
- Sosiaalinen vuorovaikutus
 - lapsi aktiivinen, merkityksiä antava
 - neuvottelu
 - sos. pätevyys todentuu sos. vuorovaikutuksessa

Sosiologisesti (yht.kuntatieteellinen lapsuustutkimus) painottunut näkökulma: keskeisiä käsitteitä

- Osallistuminen, osallisuus
- Sosiaaliset suhteet
- Sosiaalinen järjestys

Erityispedagogisesti painottunut näkökulma: keskeisiä käsitteitä

- Tavoitteena sosioemotionaalinen kehitys, muu kehitys, syrjäytymisen estäminen
- Sosioemotionaaliseen hyvinvointiin / kehitykseen liittyvä haaste / ongelma
- Ongelman selitysmallit
- Arviointi ongelmasta, tavoitteet
- Pedagogiikka syrjäytymisen estämiseksi
 - interventiot
 - osallistava kasvatus

On siis kyse:

- emootioiden ja sosiaalisen kehityksen kiinteästä yhteydestä
- sosioemotionaalisen kehityksen yht. muuhun kehitykseen
- emotionaalisisista taidoista (tunteiden tunnistamisesta ja nimeämisestä, toisten tunteiden ym. tiedostamisesta, empatiasta, tunteiden ilmaisusta, emotionaalisesta säätelystä)

On siis kyse:

- sosiaalisista taidoista (kognitio, kompetenssi, pääoma)
- itsearvostuksesta ja itsetunnosta
- ongelmista emotoissa ja sosiaalisissa suhteissa

Milloin lapsen käyttäytyminen on haasteellista?

Haasteellisesti käyttäytyvät lapset

- Määrittelyn ja nimeämisen vaikeudet
 - Häiriöt tai vaikeudet?
 - EBD/SEBD
 - Pulmana syyn näkeminen lapsessa
 - Käsitettä ei kyseenalaisteta (Thomas & Loxley 2007)
 - Sosioemotionaalista erityistukea tarvitsevat lapset?
 - Tarpeen käsite ei ole vähentänyt em. ongelmaa (Thomas & Loxley 2007)
 - Haasteellisesti käyttäytyvät lapset (Peterson & Hittie 2003)
 - Sisäänpäin tai ulospäin suuntautuva haasteellinen käyttäytyminen, ADHD, autismi, mielenterveyden ongelmat

Esimerkki määrittelystä (IDEA ~ Epstein ym. 2002)

- Yksi / useampi seur. piirteistä (esiintyneet pitkän aikaa / huomattavassa määrin):
 - Vaikeudet oppimisessa (eivät selity muilla syillä)
 - Vaikeudet saada tyydyttäviä ihmissuhteita
 - Sopimaton käyttäytyminen tai tunteet tavanomaisissa tilanteissa
 - Onneton / depressiivinen mieliala vallitsevana
 - Fyysisiä oireita
- Määrittely saanut osakseen paljon kritiikkiä

Tärkeintä lienee:

- Arvioinnin vaikeuden tiedostaminen
- Pyrkimys välttää leimaavia nimeämis- ja määrittelytapoja
- Selitysmallien monipuolinen tarkastelu
 - Onko haasteellinen käyttäytyminen yksilön, ympäristön vai molempien ominaisuuksista johtuvaa?
 - Millaisia positioita luomme omalla vuorovaikutuksellamme haasteellisen lapsen kanssa? (Lundan & Suoninen 2006.)
 - "Tuhma poika" > < "Kiva kaveri"

Erilaiset mallit sosioemotionaalisen kehityksen haasteiden jäsentäjinä

Erilaiset mallit sosioemotionaalisen kehityksen haasteiden jäsentäjinä – pedagoginen lähestymistapa

- Painotus yksilössä:
 - Biofysikaalinen malli (Coleman&Webber)
 - Psykodynaaminen malli (Coleman&Webber)
 - Kognitiivinen malli (Coleman&Webber ja Jones)

Erilaiset mallit sosioemotionaalisen kehityksen haasteiden jäsentäjinä – pedagoginen lähestymistapa

- Painotus ympäristössä / yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa:
 - Behavioristinen malli (Coleman&Webber ja Jones)
 - Ekologinen malli (Coleman&Webber)
 - Sosiaalista konstruktionismia mukaileva malli (O'Brien ja Jones)
- Erilaisten mallien yhdistelmät

Biofysikaalinen malli

- Haasteiden / ongelmien taustalla biologiset ja neurologiset tekijät
- Lääke- tms. hoito (lääkkeet, ravintoterapia)
- Opettajan rooli:
 - lapsen käyttäytymisen havainnointi
 - yhteistyö asiantuntijoiden kanssa
 - vanhempien informointi

Psykodynaaminen malli

- Psykoanalyttiset ja humanistiset teoriat
- Häiriöt sisäiset psyykkisissä prosesseissa
- Kasvatuksessa keskeistä:
 - ei alistavaa, tukahduttavaa kasvatusta
 - herkkyys lasten kriiseille
 - tunteenilmaisujen salliminen
 - konfliktien hyväksyminen
 - opettajan persoonallisuus

Esimerkkejä psykodyn. mallin mukaisista painotuksista

- Humanistinen kasvatus
 - onnellisuus, perustarpeet, yhteenkuuluvuus, osallistuminen
- Terapeuttinen ympäristö
 - kasvatuksellisesti hyvä ympäristö, pos. oppimiskokemukset, yksilöllisyys, kaikkien aikuisten sitoutuminen

Esimerkkejä psykodyn. mallin mukaisista painotuksista

- Ryhmäprosessien korostaminen
 - tunteiden & arvojen ilmaiseminen, henk. koht. kriiseistä keskustelu, ongelmien ratkaiseminen > hyvät suhteet ja mahdollisuus oppia itsestä, muista, muiden mielipiteistä
- Tunnekasvatus
 - "opetetaan tunteita" ja sos. suhteita, nimetään niitä, etsitään vahvuuksia
 - pienissä ryhmissä (draama, luova kirjoittaminen ym. taideprojektit, kuunteluharjoitukset, äänestäminen, alvoriheet)
 - opettaja "kuuntelija", "tarkkailija", "avustaja"
 - tehokkuus vaikea arvioida
- Terapeut. elementtejä sis. leikit, theraplay, vuorovaikutusleikki

Kognitiivinen malli

- Väärät mielikuvat, kognitiot > tunteet >
- Vaihtoehtoisten kognitioiden oppiminen, uudet tavat ajatella
- Usein behaviorist. menetelmien laajennuksia, painotetaan enemmän kieltä, itsensä ohjaamista ja vaikeuksien sisäistä tulkintaa

Kognitiivinen malli

- Puheella ohjaaminen (aikuinen > lapsi itse)
- Oman käyttäytymisen havainnointi
- Itsearviointi
- Tyypillinen ongelman ratkaisu (itsetuntemus):
 - 1. ongelman identifiointi
 - 2. vaihtoehtoinen ratkaisumalli
 - 3. seurausten analysointi
 - 4. ratkaisun valinta & "askelten" listaus
 - 5. ratkaisun toteuttaminen & arviointi
- Tunteiden käsittelyssä ohjaaminen (Ashiabi 2000)

Kognitiivinen malli

- Sopii myös itseluottamuksen, aggression hallinnan ja ongelmanratkaisutaitojen harjoitteluun
- Lasten kokoukset
- Muksuoppi, vastuun portaat, Askeleittain

Behavioristinen malli

- Paljon käytetty, myös toisiin malleihin yhdistettynä
- Mallioppiminen; opitaan uusi tapa käyttäytyä manipuloimalla ympäristöä
- Päämäärän asettaminen, arviointi, spesifit tav., suunnittelu, toteutus (palkkiot ja rangaistukset) valvonta, arviointi

Behavioristinen malli

- Esimerkkinä jäähyn käyttö
 - oletetaan, että lapselle ryhmästä erottaminen, yksin oleminen on ikävä kokemus, jota hän pyrkii välttämään
 - AINA VASTA VIIMEINEN KEINO!
 - ennen käyttöä pitäisi keskustella vanhempien ja viranomaisten kanssa
 - lasten pitäisi etukäteen tietää, mikä johtaa jäähyn

Behavioristinen malli

- Esimerkkinä jäähyn käyttö
 - lapsi itse siirtyy turvall. & ei-virikkeelliseen ympäristöön (EI KOSKAAN ILMAN VALVONTAA)
 - HETI ei-toivotun käyttäytymisen jälkeen
 - jäähyn ei tarvitse olla pitkä ollakseen tehokas
- Aikuisen kirjattava!

Ekologinen malli

- Keskeiset oletukset:
 - jok. lapsi on erill. osa pientä sos. systeemiä
 - ongelma ei ole lapsessa, vaan systeemi ei ole tasapainossa (mahdoton määritellä haastavaa käyttäytymistä erillisenä kontekstista)
 - yksilön kyvyt ja ympäristön odotukset ovat ristiriidassa > ongelmat
 - intervention tavoitteena saada systeemi toimimaan (lopulta ilman interventiota)
 - parannus missä tahansa systeemin osassa voi hyödyttää systeemiä

Ekologinen malli

- Interventiossa kolme keskeistä teemaa:
 - lapsen liitt. muutokset, ympäristöön liitt. muutokset, asenteiden ja odotusten muutt.
 - koti, kasvatusinstituutio, yhteiskunta
 - opettaja työskentelee näillä kolmella tasolla
- Yhteisöllisyyden rakentaminen perheen ja päiväkodin / koulun välille (Rule & Kyle 2009)

Ekologinen malli

- Esimerkkinä vanhemman vankilatuomio (Clopton & East 2008)
- Lapsen näkökulma:
 - Elämänmuutokset
 - Puhuminen?
 - Ristiriitaiset tunteet
 - Vankilassa vierailujen vaikutukset

Ekologinen malli

- Toisen huoltajan / sijaishuoltajan näkökulma
 - Stressi, taloushuolet, lapsen pulmat
- Opettajan näkökulma
 - Tieto / tiedonpuute / asian käsittely
 - Omat näkemykset
 - Tieto lapsen riskeistä
- Perheen näkökulma
 - Tukiohjelma

Sosiaalista konstruktionismia mukaileva malli

- Ongelmat ovat sosiaalisesti rakentuneita – ne ovat kulttuurisesti määrittäneitä ja jaettuja (uudelleen konstruointi)
- Ei ole yhtä todellisuutta, vaan ne ovat sosiaalisesti rakentuneita > lapsi on luonut käsityksen itsestään muiden ”tarinoiden” kautta > vaihtoeht. tarinoiden rakentaminen

Sosiaalista konstruktionismia mukaileva malli

- Tarinat:
 - lapsen kertomus siitä, mitä arvelee muiden ajattelevan itsestään
 - huolell. kuuntelu & hienovar. kyseenalaistam.
 - autetaan rakentamaan vaihtoeht. tarinoita & näkemyksiä itsestä > uusi tarina
- Ongelman ulkoistaminen
 - lapsella käsitys, että hän on ong. syy
 - huolell. kuuntelu & ongelman nimeäminen
 - aikuinen ja lapsi työstävät yhdessä ratkaisuja